

СТАВЛЕННЯ ДО МОВОВЖИВАННЯ ТА МОВНИХ ВАРІАНТІВ: УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рец. на збірник: Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka szerk. A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben. Tanulmányok a 21. Élőnyelvi Konferenciáról

(Кордон як конвергентний та дивергентний фактор у мові.

Ред.: Кормочі Золтан – Марку Анита – Матей Рейка.

Матеріали XXI Наукової конференції «Жива мова»)

(Торокбалінт: Спілка «Терміні», 2022. 290 с. / Törökbalint : Termini Egyesület. 2022. 290 p.)

**К. І. Дудич-Лакатош, доктор філософії з галузі філологічних наук, доцент кафедри філології,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II**

(Берегове, Україна)

e-mail: dudics.katalin@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1354-4421>

**Є. Б. Барань, доктор філософії в галузі мовознавства,
доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II;
доцент Ніредьгазького університету**

(Берегове, Україна; Ніредьгаза, Угорщина)

e-mail: barany.erezsebet@kmf.org.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

Наукова конференція «Жива мова» є одним із найбільш авторитетних міжнародних наукових форумів для мовознавців, що провадять соціолінгвістичні дослідження. Цей захід уже давно став традиційним: починаючи з 1988 року, його проводять кожні два роки, щоразу в іншій локації. Тези доповідей і виступів учасників конференції, озвучені різними мовами, видають у збірниках матеріалів, що стають чудовим узагальненням актуальних питань, результатів та дослідницьких трендів у мовознавстві. Це все стосується й збірника, підготовленого з матеріалів дводенного наукового форуму, який був організований уже двадцять перший раз, хоч сама конференція відбулася в незвичному форматі та й саме видання теж відрізняється від попередніх.

XXI Наукова конференція «Жива мова» відбулася із запізненням в один рік (через пандемію коронавірусу) і пройшла в гібридній формі 4–5 листопада 2021 року. Її організаторами стали Науково-дослідний центр імені Антала Годинки та кафедра філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. У заході взяли участь понад 70 учасників із 13 країн (частина була присутня безпосередньо в будівлі інституту, а решта доєдналася до роботи конференції онлайн), палітра їхніх доповідей була дуже широка.

Укладачі збірника в «*Передмові*» (с. 7–11) зазначають, що надійшло 40 статей, із яких після рецензування до друку та публікації в цифровому форматі було відібрано 35. Не всі дослідження увійшли до одного видання. Щоб розкрити репрезентативність тематики конференції, 19 статей включили до перших двох номерів наукового часопису «*Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*»¹ за 2022 рік², а 17 публікацій увійшли до збірника матеріалів конференції під назвою «*Кордон як конвергентний та дивергентний фактор у мові*». Гортаючи як науковий журнал, так і збірник матеріалів, відчуваємо, наскільки багатою та різноманітною була ця конференція, що має велике минуле.

У збірнику «*Кордон як конвергентний та дивергентний фактор у мові*» упорядники розмістили публікації в алфавітному порядку за прізвищами авторів, проте, на нашу думку, розглянути їх варто було б за тематичним принципом. Ознайомлюючись із цікавими дослідженнями, читач має змогу дізнатися про суть і значення партисипативної соціолінгвістики, про роль і можливості звичайних громадян у формуванні мовної свідомості. Також автори

¹ Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica. 2022. URL : <https://aab-philologica.kmf.uz.ua/aabp/issue/archive>

² Огляд 19 публікацій, уключених до наукового часопису, надруковано в журналі «Anyanyelv-pedagógia 2023/1». Див.: Dudics Lakatos. 2023. URL : <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=1003>.

збірника діляться своїми здобутками в дослідженні діалектів за допомогою новаторських підходів, у вивченні білінгвального середовища, у можливостях досліджень баз даних тощо. Є публікації, присвячені викладанню угорської мови як іноземної, використанню термінів у багатомовному середовищі, відмінностям мовлення одно- і двомовних дітей, мовному ландшафтові тощо.

У статті *«Де межа дослідження? Світова кав'ярня про партисипативну соціолінгвістику»* великого колективу авторів (Бланка Боробаш, Чілла Барта, Чонад Бодов, Ноемі Фозекош, Янош Гелтої, Юдіт Гашпар, Іштван Янк, Вероніка Лайош, Ласло Молнар-Чікош, Ільдико Шмідт, Гергей Сабов, Єва Вуков-Роффої) узагальнено результати такої нестандартної події, у ході якої учасники конференції, «засівши» за 5-ма столами, дискутували про можливості, що криються в партисипативних дослідженнях, та висловили своє бачення цієї методології. Авторам удалося узагальнити актуальні думки, зауваження учасників заходу, результати «спільного мозкового штурму» (с. 12–26). Значенню та перспективам досліджень у сфері партисипативної соціолінгвістики присвячена публікація Чонада Бодова, Ноемі Фозекош та Вероніки Лайош (*«Партисипативна соціолінгвістика»*) (с. 68–81). Автори статті наголошують, що завданням таких досліджень є те, «щоби різні знання в галузі лінгвістики перетворювалися на спільні соціолінгвістичні знання, що базуватимуться на принципах критичності, рефлексивності та відповідальності, як у самому дослідженні, так і за його межами» (с. 77). Жужанна Кочіш, Фружина Кріжої, Гергей Сабов, Чонад Бодов та Фружина-Шара Варга в статті *«Цивільні у формуванні знань про просторові варіанти мови»* презентують проект «Цивільна діалектологія», ґрунтований на критеріях внеску, залучення та взаємності (с. 101–118). Члени робочої групи працюють над створенням бази даних, яка міститиме інформацію про діалекти з інтернету, а також забезпечить доступ до цієї інформації як дослідникам, так і звичайним «цивільним» (не мовознавцям).

До збірника матеріалів конференції увійшли три публікації, пов'язані з мережею досліджень угорської мови «Терміні» (*«Termini»*).

Аттіла Бенев у статті *«Угорські мовні варіанти в Карпатському басейні. Результати усунення кордонів для мови та подальші завдання»* узагальнює результати роботи мережі досліджень угорської мови «Терміні» за два десятиліття та робить слушний висновок, що ця мережа не тільки змінила підходи до вивчення угорської мови, але й збагатила мовознавство цікавими результатами у вивченні лексикології, соціолінгвістики та контактології (с. 27–51). У публікації *«Корпус угорської мови Прекмур'я (регіон у Словенії) в словнику “Терміні” та мова школи»* Анна Коллат, опрацювавши лексикон словника «Терміні», проаналізувала й систематизувала лексичні запозичення Прекмур'я в царині дошкільної та шкільної освіти (с. 119–132). Авторка наголошує, що словник «Терміні» створює «можливість такої угорсько-угорської комунікації, яка раніше була неможлива» (с. 129), адже нині закордонний угорець може не тільки знайти в словнику літературний відповідник для свого слова чи вислову, а й провести такий пошук у зворотному порядку. Анна Легоцькі-Шамарджіч та Сільвія Сотак (*«Освітні терміни та освітні системи: де спостерігається конвергенція, а де дивергенція?»*) аналізують на основі згаданої бази освітню термінологію в Хорватії та Австрії у контексті їхніх освітніх систем (с. 133–142).

Анна Борбей у статті *«Соціолінгвістична диференціація: спілкування між мовцями, що живуть по різні боки угорсько-румунського кордону»* пропонує комплексний аналіз двомовного (угорсько-румунського) інтерв'ю, записаного ще 1995 року. Авторка простежує стратегію мовлення, яку застосовують респонденти – носії румунської мови, які проживають в Угорщині або в Румунії, а також розкриває перспективи подальших досліджень зібраних нею матеріалів (с. 82–100).

Ільдико Шмідт у статті *«Мовлення двомовної дитини як один варіант живої мови»*, використавши дані корпусу двох мов, зробила порівняльну характеристику мовлення дітей, що спілкуються однією мовою, і дітей, що спілкуються двома мовами (с. 143–152). Зазначимо, що результати цього дослідження можуть бути ефективно використані й у процесі навчання угорської мови. Богларка Вермекі (*«Корпусно-інформовані навчальні матеріали живої мови у викладанні угорської мови як іноземної»*) ознайомила читачів із перевагами та характеристиками корпусно-інформованих навчальних матеріалів живої мови, а також акцентувала на можливостях їх використання під час викладання угорської мови як іноземної (с. 254–268).

Болаж Шинкович у статті «*Сегедська говірка та її варіанти*» характеризує особливості сегедської говірки та її варіантів, а також простежує ставлення до цієї говірки місцевого населення (с. 153–162). Дослідник зауважує, що хоч респонденти під особливостями сегедської говірки зазначають характерне *ö*-кання, але виокремлюють один так званий «сільський» варіант, який пов'язують із представниками старшого покоління й малоосвіченими людьми. Аннамарія-Улла Т. Сабов («*Субнормовані варіанти у мовному репертуарі угорців у Франції*») поділилася результатами цікавого дослідження, проведеного у Франції серед угорців, які спілкуються й угорською, і французькою мовами (с. 163–178). Мовознавиця спробувала дати відповідь на запитання: на яких рівнях мови найчастіше трапляються явища нелітературної мови, а також чи є, попри використання обох мов, справді двомовними учасники її дослідження? Стосовно останнього дослідника зробила висновок, що в аналізованому середовищі не йдеться про ситуативну двомовність, оскільки респонденти в більш офіційних ситуаціях через нестачу мовних засобів переходять на французьку мову, тож у їхньому випадку можемо говорити про ситуативну та тематичну двомовність. Тюдє Тушка («*Відносини між словацькою літературною мовою та словацькими говорами регіону Чобо (Угорщина) на матеріалі публікацій календаря “Čabiansky”*») зробила спробу простежити на основі одного з найважливіших культурних кодів словаків, що проживають в угорському регіоні Чобо, – календаря «Čabiansky», як реалізуються відносини між словацькою літературною мовою та її говірками (с. 198–221). Головним питанням дослідження Фружини-Шари Варги «*Уявні межі та реальні лінії розлому в діалектному континуумі*» є те, «чи можемо ми говорити про реальні лінії розлому в межах угорської мовної території, а також якою методикою ми володіємо для того, щоб визначити ці лінії розлому?» (с. 232). Авторка стверджує, що реальні лінії розлому трапляються вкрай рідко, а відмінність між мовними територіями переважно має континуальний характер (с. 232–253).

У статті Єви-Каталін Варги, Емеше Мартон, Болажа Індіго, Софії Шаркозі-Лінднер, Габора Палько «*Корпусний аналіз термінології періоду пандемії коронавірусу на основі новинних сайтів Трансільванії та Угорщини*» з'ясовано, що в термінології пандемії як в Угорщині, так і в регіональній професійній лексиці Трансільванії найбільше простежено глобальний вплив англійської мови (с. 222–231). Еніке Біров («*Мовний ландшафт малих підприємців в онлайн: двомовність та багатомовність на ринку*») проаналізувала, як представлені малі підприємці в електронних медіа невеликого румунського містечка, де більшість населення становлять угорці (с. 52–67). Авторка висновок, що в онлайн-просторі норми законодавства є менш визначальними: під час вибору мови домінують індивідуальні інтереси та запити ринку.

Ференц Вереш у своєму дослідженні проводить опитування стосовно ролі релігійного життя у використанні угорської мови, акцентуючи на прикладі території Оберварта (регіон у Німеччині) (с. 269–286). Науковець зазначає, що «в цьому середовищі для багатьох саме ця сфера вживання мови (релігійна) стає останнім бастіоном, особливо тоді, коли в більш вузькому середовищі, у родині, вони не мають можливості комунікувати рідною мовою» (с. 269).

Історик Ібоя Самборовські-Нодь («*Розділювальний кордон і гнучка мова, що зазнає трансформацій. Угорські реформати в слов'янському мовному середовищі після 1944 року*») на підставі архівних джерел розкриває, із якими труднощами зіткнулася громада закарпатських реформатів після 1944 року, коли їй довелося відмовитися від діловодства рідною мовою та взаємодіяти з новою владою, що використовувала слов'янську мову (с. 179–197).

17 статей збірника матеріалів XXI Наукової конференції «Жива мова» дають уявлення про різноманітність соціолінгвістичних досліджень угорської мовної території та розуміння їхньої специфіки. Подані публікації відображають постійні зміни, відкритість та толерантність, які притаманні цій науковій галузі. Важливо зазначити й те, що всі представлені дослідження спрямовані на конвертацію їхніх результатів у корисний для суспільства формат.

В електронному форматі збірник доступний також на сайті Науково-дослідного центру імені Антала Годинки:

https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2023/03/21_EK_kotet_2023_03_15-1.pdf.

Надійшла до редакції: 02.08.2024

Прийнято до друку: 13.10.2024